ÇINARALTI

HAFTALIK İLİM VE SANAT MECMUASI

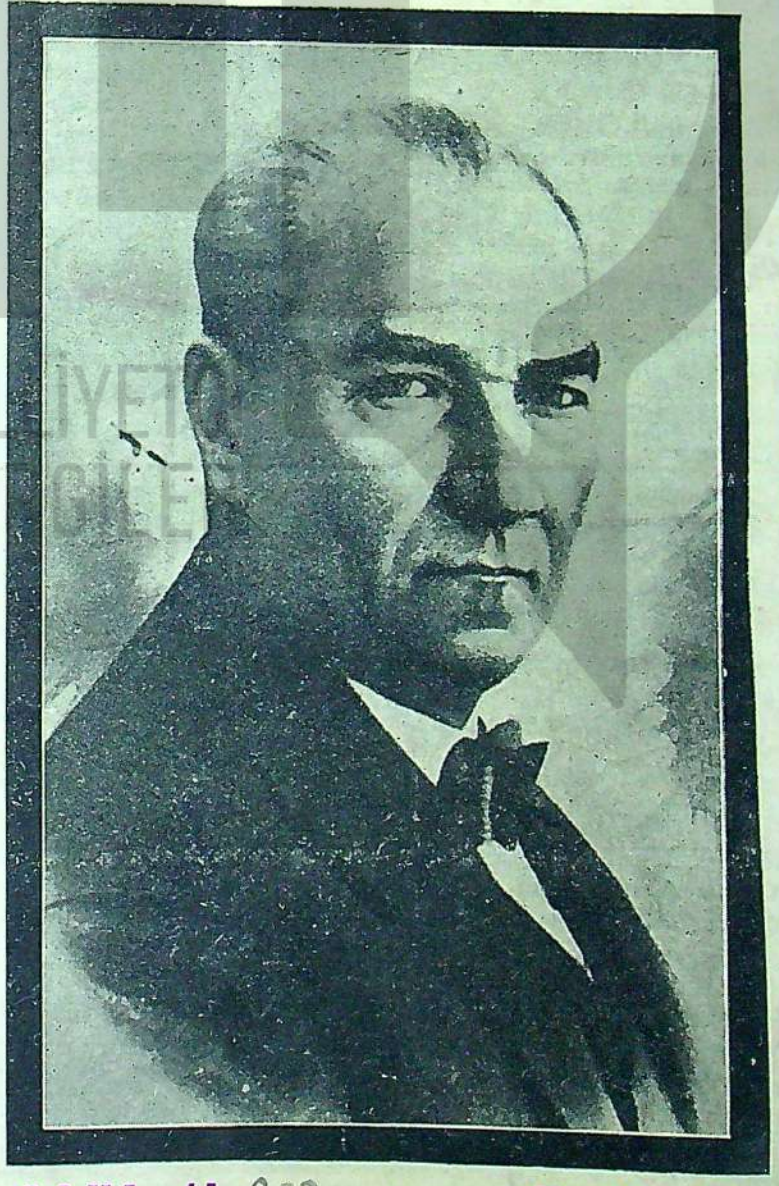

207

SAYI: 14 KURUŞ: 10

Subaylara, muallimlere, mekteplilere

Ucuz abone!

Çınaraltı Türk gençliği için çıkıyor: Onların millî duygularına, millî heyecanlarına, millî rüyalarına cevap vermek için!..

Bu güzel, bu mutlu gayeye varmak için, mecmuamızın çok okunması, kolay okunması, ucuz okunması lâzım! Bu düşünce ile (Çınaraltı) yı, subaylara, muallimlere, talebelere, kâr etmeden vermeği kararlaştırdık.

Üç aylık abone (1) liradır!

Çınaraltı idaresine bir lira gönderen her subaya, her muallime ve her üniversiteli, her liseliye, her mektepliye üç ay (ÇINARALTI) gönderilecektir.

GRİPİN

Baş, diş, nezle, grip, romatizma

Nevralji, kırıklık ve bütün ağrılarınızı derhal keser

İcabında günde 3 kaşe alınabilir. Taklitlerinden sakınınız. Her yerde pullu kutuları ısrarla isteyiniz

Mutlaka kazanacaksınız!

Millî piyango, netice itibarile daima kazançtır!

BİR MİLLÎ PİYANGO

bileti almakla, mutlaka kazanacaksınız. Bu kazanç, şahsî olmasa da millîdir. Cebinize girmeyen ikramiye, iki çelik kanat olup göklerde sizi koruyacaktır.

Millî piyangoyu hiç bir ay kaçırmayınız!

Seçme, güzel şiirler

BÜLBÜL

En içli bestesi dilinde yazın,
Nedir bu şakıman, kime niyazın?
Kül olmuş gülleri eski Şirazın,
Hayyamla Hafız'a ağla ey bülbül!

Sevgi bir hançerse gönül gene kın,
Nerdedir o meşhur «İrem» i Şarkın?
Her mevsim gülleri açan bu parkın
Bağına gönlünü bağla ey bülbül!

Unutup Habille başlayan kini
Biz ki aşk bilmişiz en büyük dini.
Duygusuz asrımın şu taş kalbini
En yanık sesinle dağla ey bülbül!..

Rıza POLAT

GÖKSÜ ŞARKISI

Yahya Kemal'e nazire.. S. Cem'e ithaf.

On dördüne girmişti dün ay, körfeze indik,
Tâ fecre kadar -Göksuda- sandalla gezindik.
Tenha gecenin zevkine daldık ta sevindik,
Tâ fecre kadar -Göksuda- sandalla gezindik.

İçmiş diye şen kız yine hulyâ denizinden,
Gönlümle o hoş vuslata kandıkça dizinden,
Sevdalı periler gibi mehtâbın izinden,
Tâ fecre kadar -Göksuda- sandalla gezindik.

Hikmet Şinasi ÖNOL

TUNALI

Dün çılgınca hoplayan gönlün bugün yaslı mı?
Leventler hasretile dudakların paslı mı?

Özlediğin yay'ı mı temsil ediyor kaşın?
Aşkının şahidi mi göğsüne sızan yaşın?

Uzaklara bakarken gözlerin karardı mı?
Söyle, söyle; kalbini ümitsizlik sardı mı?

Kaç kere lânetlere uğradı şu hayatın?
Kaç kere sayıkladın terkisini bir atın?

Hangi serdengeçtiyi yıllarca sorup, andın?
Anlat hangi akındı; kalbinden yaralandın?

HAYREDDİN

BİR AĞAÇ KARŞISINDA

Daha bir kaç gün evvel, sen yemyeşil dururdun
Söyle ne derdin vardı böyle erken kurudun.
Bilmem neden mahvoldun, sarardın bilmem niçin
Yoksa bir kurt mu oydu gövdeni için, için...

***

Söyle ey kuru ağaç özünü kimler yedi
Yoksa toprak mı kızdı sana gıda vermedi;
Söyle hangi zalim el senin kalbini oydu
Söyle hangi canavar seni bu hale koydu..

M. AYTUĞ

BAHARA HASRET

Hazan girdi bahçeme, ben beklerken baharı
Kuşlar kanatlarına renkleri takıp gitti...
Her yaprakta mevsimin çehresi solgun sarı,
Dallarına çiçekler uzaktan bakıp gitti.

***

Gözyaşımla büyüyen güller üstünde kuşlar,
Gördüm kanat çırptılar, rüya iklimlerine.
Yalnızlıktan usanıp bülbüller de susmuşlar.
Bahçemizde hazan var şimdi bahar yerine...

***

Kuşların şarkısını söylediği, bahar gel!
Rüyaların rengine kendi rengini sar gel!
Ben her yıl uçup giden mevsim istemiyorum;
Bahçemin beklediği hülya renkli bahar gel..

ABDÜLGANİ BOZKURT

BABAM'A

Nerde beni okşayan tatlı sözlerin baba?
Aziz ruhun cennete ah nasıl uçtu gitti;
Artık görmez mi oldu siyah gözlerin baba
Ölümün benliğini bir mum gibi eritti.

***

Gece gündüz her vakıt hatırımdan gitmezsin
Temiz yüzün karşımda gülen bir melek gibi.
Baba bağırıyorum fakat hiç işitmezsin.
Ah.. Ölüm ne haindir bu dönen felek gibi.

***

Çok çalış yavrum derdin içindedir hep o ses
Çınlarken kulağıma ruhunu anıyorum.
Durmam çalışacağım bunu görecek herkes
Sen ki görmiyeceksin buna çok yanıyorum.

FUAT YAZGANANIK

TASHİH VE İTİZAR

11 inci sayımızda üstad İbn-ül-Emin Mahmud Kemal'in (Divan Edebiyatında Eski Ramazan) isimli kıymetli yazısında bazı tertip yanlışlıkları olmuştur. Okuyucularımızdan özür dileyerek yanlışları, doğrularile beraber aşağıya kaydediyoruz :

Yanlış	Doğru
küşti	keşti
kübbarın	kibarın
keremi	kerem
müsahhiri	müsahhari
muhta	muhti
meşhurde	meşhudi
Ahuyu	Âhuyu
Hayyamın	sıyamın

208

Çınaraltı

Dilde, Fikirde, işde Birlik

SAYI :	İdarehanesi;	TELEFON :
14	İstanbul, Ankara caddesi, Hususî daire	22129

Atatürk sevgisi

Yazan: Orhan Seyfi ORHON

Biz, Atatürkü, âdeta gayri şahsî bir düşünce ile, yurdumuzu ve milletimizi sever gibi severiz. Onun kutlu varlığı bizim için münakaşa edilebilen bütün meselelerin dışındadır. Hiç bir fikir, hiç bir nazariye, hiç bir telâkki bu sevgile karşılaşamaz. Bizim ona bağlılığımız zaman zaman değişen bir takım düşüncelerden gelmiyor. İyilik gibi, doğruluk gibi, güzellik gibi insanlığın ana çizgilerini üzerinde toplayan esaslar nasıl her yerde ve her zaman varsa, biz de ona böyle nâmütenahi bağlıyız. Allahı sade kendine hasreden muteassıp bir softa zihniyetile bu sevginin imtiyazı alınamaz ve nasları, tezadları yoktur.

Atatürk bu milletin sonsuz hayat kabiliyetine, tekâmül kudretine inanmıştı. Bunu muhteşem eserlerle bütün dünyaya gösterdi. Biz de ona inanıyoruz. Bu yolda her adım biraz daha bizi ona yakınlaştırır. Daimî bir inkılâp halinde akan bir cemiyetin ihtiyaçlarını onun sevgisile görmenin şartı budur: Daha doğruya, daha ileriye, daha mükemmele gitmek!

Atatürk bize hedeflerimizi belirtti. Artık hiç durmadan ve yokluğunu hiç hissetmeden yürüyeceğiz. Dar ve kıskanç bir kafayla bir noktaya kakılıp kalmak veya yanlış bir adımı geri çevirmemek inadı bu sevginin akaidine sığmaz. Biz onun eserini müstehaseleştirmek için değil, yaşatmak ve büyütmek için omuzlarına yüklenen çocuklarız.

Bu sebepten değil midir ki onu kaybettiğimiz gündenberi daha bilgili, daha tecrübeli, daha birleşik adımlarla hiç tereddüt etmeden hedeflerimize doğru gitmedeyiz.

ORHAN SEYFİ ORHON

8 İkinciteşrin 1941 Cumartesi

ÇINARALTI

Haftalık Türkçü, Fikir ve Sanat Mecmuası

Cumartesi günleri çıkar.

Abone şartları :

Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş.

Ecnebi: Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş.

Fiatı : 10 Kuruş.

209

Atatürk diktatör değildi

Yazan :
Peyami Safa

Atatürk Filoryada

Büyük adamlar için en büyük ünvan kendi isimleridir. Ne müşürlük, ne gazilik, ne önderlik, ne müncîlik, ne de Cümhur reisliği Atatürk'e adı kadar yaraşmadı. Şimdi o, «Sabık Cümhur reisi» değil, bütün rütbeleri ve ünvanları aşan hâtırasile, adile, sanile Atatürktür. Küçük adamların şahsiyetini rütbeleri, büyük adamların rütbesini şahsiyetleri yapar.

Atatürk, şahsiyetinin dinamosu içinde millî ruhumuzun elektriğini toplıyarak ışığa ve hamleye kalbeden bir koyulaşmanın Mustafa Kemal ile başlıyan adı olduğu gündenberi, bütün Avrupada, alelâde Cümhur reislerinin ve orta çapta idarecilerin değil, millet şeflerinin iradesi hüküm sürüyor. Bunu diktatörlükle karıştırmak, cemiyetlerin yeni mekanizmasına eski liberal hukukçu kafasile bakmak olur. Diktatörün yumruğunda yalnız kendi iradesi, Atatürk tipinde şeflerin yumruğunda miletin iradesi harekete gelmiştir.

Bu irade, seçim (élection) yolile değil, ıstıfa (sélection) yolile vücut bulur. Atatürk on sekiz milyona teker teker «Şapka giyelim mi?» diye sorsaydı, ekseriyetten alacağı cevap hiç şüphesiz menfi olacaktı. Buna rağmen, Atatürk'ün kemiyeti değil, keyfiyeti hülâsa eden telkinli otoritesi altında ekseriyet şapkayı benimsedi ve şapkanın temsil ettiği kültür nizamına girdi. Atatürk'e daima verilen ittifak reylerinin rakam halinde hiç bir kıymeti yoktur. Atatürk bu sayının temsil ettiği kemiyetler ve miktarlar serisini çok aşan ve keyfiyet halindeki millî ruhun topyekûn rızasını kazanan **seçimüstü** bir şahsiyetti.

Atatürk Trakya manevralarında

Atatürk Dil Kurultayında Abdülhak Hâmitle beraber

Tabiî ıstıfa mahsulü her otorite gibi, Atatürk de, seçimin kemmî ve sun'î rekabetini geride bırakan geniş sosyal bir mücadeledeki sıra sıra zaferlerinden doğmuştu. Onu yükselten rey değil, reyleri kendi şahsiyetine muadil bir ittifak miktarına yükselten odur. Ferdî rızaları millî bir hülâsa halindeki şahsiyetinin mıknatısına çeken Atatürk diktatör değildi; bugünkü Avrupanın bütün inkılâpçı şefleri gibi, o da, millî bütünün isteğini fertlerin hevesine hâkim kılan bir topluluk iradesini temsil ediyordu.

210

Atatürk Millî Şef İnönü ile beraber Trakya manevralarında

Atatürk'ün Vecizeleri

Millet işlerinde her ferdin zihni başlı başına faaliyette bulunmak lâzımdır.

★

Samimî dostlar sevdikleri tarafından bir işkenceye mahkûmdurlar. O işkence sevdiklerinin derdlerini dinlemektir.

★

Anadolu zaferi, tarih arasında bir millet tarafından tamamen benimsenen bir fikrin ne kadar kadir ve ne kadar samimî bir kuvvet olduğunun en güzel bir misali olarak kalacaktır.

★

Biz bir şeyi vicdanen iyi yaptığımıza, sözlerimizin iyi olduğuna kani isek onu olduğu gibi açık, vâzih, tereddüd ve ihamdan âri olarak bastetmeliyiz.

★

Büyük şeyleri yalnız büyük milletler yapar.

★

Hakikî zafer, muharebe meydanlarında muvaffak olmak değil, asıl zaferdeki muvaffakıyetlerin menabiini kuvvetlendirmek, milleti yükseltmektir.

★

Büyük hâdiseler, fikirlerde büyük inkılâplar yapar.

★

Muharebe, daimî mücadele halinde bulunan gayri mer'i kuvvetlerin göze görünür şekil ve suret almasıdır.

★

Bizim ilham menbaımız doğrudan doğruya büyük Türk milletinin vicdanı olmuştur ve daima da öyle olacaktır.

★

Türk milletinin son senelerde gösterdiği hârikaların, yaptığı siyasî ve içtimaî inkılâpların sahibi hakikisi kendisidir.

★

Türk ordusunun bir cüzü tammu mukabilini behemehal mağlûp, iki mislini tevkif ve tesbit eder.

★

Kılıç ve sapan: Bu iki fâtihten birincisi, ikincisine daima mağlûp oldu.

★

Büyüklük odur ki hiç kimseye iltifat etmiyeceksin, hiç kimseyi aldatmıyacaksın, memleket için hakikî mefkûre ne ise onu görecek, o hedefe yürüyeceksin, herkes senin aleyhinde bulunacaktır, herkes seni yolundan çevirmeğe çalışacaktır, işte sen bunda mukavemetsiz olacaksın, önüne nâmütenahi mânialar yığacaklardır. Kendini büyük değil, küçük, zarif, vasıtasız, hiç telâkki ederek, kimseden yardım gelmiyeceğine kani olarak bu mâniaları aşacaksın ondan sonra sana büyüksün derlerse bunu diyenlere de güleceksin.

★

Türk ordusunu, onun faziletini, kıymetini ve bu ordu ile neler yapılabileceğini benim kadar anlayan az olmuştur.

MİLLİYETÇİ DERGİLER

ANT

Cinaraltı, S. 14, 8 Ilkteşrin 1941, s. 6.

Ant içtik, Atam, gitmeğe gösterdiğin izden
Gölgen tutacaktır bizi her gün elimizden.

Çiğnenmiyecek göklere yükselttiğin ülkü
Tâ arşa çıkardın yaralanmış koca mülkü.

Bir ay gibi yurdun sönük ufkunda belirdin
Öldün denemez, tarihe hem dipdiri girdin.

Yok sanki bugün sendeki nûr ayda, güneşte
On beş yıla sığdırdın, Atam, yüz yılı işte!

Göğsünde bu yurdun tütedurdukça ocaklar
Eksilmiyecektir sana kan ağlıyacaklar.

Bir dağdın aşılmaz, yüce gökten daha yüksek
Yetmez biz asırlarca o nâmınla övünsek.

Parlar o adın, her yanı birden gece sarsa
Irkın sana bir lâht ebediyet sana darsa.

Solmaz o beniz, yok o bakışlar gene mavi
Lâyık seni tutsak biz ilâhlarla müsavi.

Batmaz o güneş nûrunu toprak bile çalsa
Gençlik ATA'nın yolcusudur bir kişi kalsa!

Edip AYEL

Bugünkü Türkçülüğün esasları

— VII —

Yazan:
Hüseyin Namık Orkun

1875 senesinde Diyarbekirde doğan Ziya Gökalp münevver bir ailenin evlâdı idi. Büyük babasının babası Hacı Ali ağa Diyarbekir civarındaki Çermik kasabasından buraya gelmiş, torunu Mehmed Tevfik efendinin sulbünden de Mehmet Ziya dünyaya gelmişti.

Mehmet Ziya evvelâ bir mahalle mektebine girmiş, sonra askerî rüşdiyeye devam etmiş, burayı bitirince Mülkî idadiye girmişti. Babası Mehmet Tevfik efendi Diyarbekirin resmî gazetesinde müdür ve vilâyet salnamesinin nâşiri idi.

Babasının ölümünden sonra amcası Hasib efendi Ziya beyin terbiyesi ile meşgul olmuş, ona Şark İslâm filosoflarını tanıtmıştı. Ziya bey muhitinin fevkine çıkınca bu dar muhit, karanlık siyasî hava onu sıkmağa ve hayattan bir nasip alamamağa başlamış, bunun neticesi olarak intihar etmişti. İntihar vakasından sonra Ziya bey beynindeki kurşun ile İstanbula gelmiş, Baytar mektebine girmiş, burada İttihat ve Terakki fırkasına gizlice aza olmuştu. Yaz tatilinde memleketine dönen Ziya bey İstanbulda bulduğu içinin ihtiraslarını tatmin edici noktaları burada da aramış ve takibe uğrayınca tekrar İstanbula gelmiş ise de tevkif olunarak Diyarbekire gönderilmişti.

Diyarbekirde polisin nezareti altında bulunan Ziya akrabasından Cevriye hanımla evlenmiş, 1908 de meşrutiyet ilân edilince İttihat ve Terakki fırkasında daha faal bir rol oynamağa başlamıştı. Ziya bey Diyarbekirde boş durmamıştı. Evvelâ Peyman, sonra Dicle gazetesinde yazılar yazmış, İttihat ve Terakkinin kendisini Selânike daveti üzerine siyasî ve ilmî hayata daha esaslı bir surette atılmıştı. Selânikte bir taraftan hocalık ederken diğer taraftan da Genç Kalemler, Yeni Felsefe mecmualarında ve Rumeli gazetesinde bazan kendi imzasile, bazan da müstear isimle yazı yazıyordu.

Selânikten İstanbula gelen Ziya Gökalp İttihat ve Terakkinin merkezi umumî âzası olarak kalmış, Darülfünunu islah etmiş, kendisi de Darülfünunda ilmi içtima dersini okutmağa başlamıştı. Ziya Gökalp'ın ilmî ve fikrî faaliyeti tam bu devreye tesadüf eder. İçtimaiyat mecmuasında, Millî tetebbular mecmuasında, Edebiyat fakültesi mecmuasında ve muhtelif gazetelerde neşriyatta bulunan Ziya Gökalp nihayet 1917 den itibaren Yeni Mecmuayı çıkarmağa başlamış, burada açık bir surette Türkçülük fikirlerini izah etmiştir. 1919 da İtilâf Devletleri İstanbulu işgal edince Ziya Gökalp da bir çok ileri gelenlerle beraber Maltaya sürülmüş, bir kaç sene sonra Maltadan kurtularak Diyarbekire gitmiştir. Orada Küçük Mecmua adlı bir mecmua neşreden Ziya Gökalp sonra Ankaraya gelmiş, Telif ve Terceme heyeti reisliğine tayin edilmiş, Diyarbekir mebusu olmuş, neşriyatına devam etmiş, 1924 de hastalanarak İstanbula nakledilmiş ve 49 yaşında ölmüştür.

Ziya Gökalp tarihçi değildi; tarihten bahsetti. Edebiyatçı değildi; edebiyattan bahsetti. Şiirler yazdı. Onun bir çok cephesi vardır. Fakat onun cephelerini teker teker alarak mütalâa etmek aslâ doğru değildir. Onu bir kül halinde gözönünde bulundurmak gerektir. Ziya Gökalp bu sahaların hiç birinde temayüz etmemiş, hiç birisinde derinleşmemiştir. Binaenaleyh o Hilmi Ziyanın söylediği gibi «bir mübeşşirdi.» Tarihi ele aldı; o zamana kadar Osmanlı tarihine saplanıp kalanlara göstermek istedi ki Türk milletinin tarihi Osmanlılarla, Kayı han kabilesile başlamaz.; Millî tarihi menşelere kadar çıkararak tetkik etmek gerektir. Bunun için misâller de verdi, tetkikler de neşretti. Fakat bir tarihçi gibi değil bir sosyoloğ gibi hareket etti. Memlekette ilim metodunu, ilim zihniyetini ilk defa olarak o getirdi. Klâsik denilen Osmanlı edebiyatına mukabil halk şiirlerini, folkloru ele aldı ve misal de verdi.

Ziya Gökalp Turancılık ve Türkçülüğü birbirine karıştırmıştı. Türk vatanını Turan olduğunu şiirlerile ilân eden Ziya Gökalp bunu her ne kadar sistemleştirmiş ise de yine hayalden uzak kalamamıştır. O, dogm halinde yazar ve yazılarında telkinî bir çeşni kullanırdı. Ziya Gökalp Garp metodunu, Garp ilmini, Garp tefekkür tarzını almış, ona milliyet kisvesini, millî benliği vurmuş ve aşılamıştır.

Onun muhtelif cihetlerini ve fikirlerini başka bir fırsatta izah edeceğimizden burada bu kadarcık izahatle iktifa etmekteyiz.

İttihat ve Terakki muvaffakıyetinin mühim bir kısmını sadece Ziya Gökalpe medyundur. Her hangi bir siyasî fırkanın kültür işini eline alarak idealini yayan bir şahsiyet olmazsa onun muvaffakiyeti de olamaz. Onun içindir ki Hürriyet ve İtilâf fırkasının bu memleketin kültür hayatında hiç bir izi yoktur.

İstiklâl savaşı sıralarında Türkçülük hareketinin de devam ettiğini

212

Irkımızın kahramanları :

BURAK REİS

Yazan :
Nejdet Sançar

Akdeniz, suların bahtı en açık olanıdır. Denizlerin en yiğit çocukları olan Türk korsanları ve burma bıyıklı leventler, en çok onun mavi sularında dolaşmışlardır. Namları ve heybetleri ile bile düşmanlarını sindiren derya kaptanları, denizlerin savaş Tanrıları gibi bu sularda gezmişler ve savaşlarının çoğunu bu sularda yapmışlardır. Sinesinde en çok Türk şehidi barındıran denizlerin başında da Akdeniz gelir. Ve yine Akdenizdir ki büyük denizler içerisinde Türk bayrağının gölgesinde mesut yıllar süren suların en mutlusudur.

Akdeniz, asırlardanberi sayısız deniz yiğitlerile tanışmış, kucaklaşmış ve onlardan binlercesini sinesine almıştır. Burak Reis, bu yiğitlerin en namlılarındandır.

Burak, denizlerin denizler kadar hür ve baş eğmez bir çocuğudur. Sularda büyümüş, dalgalarla boğuşa boğuşa yetişmiş, yaman bir Reis olmuştu. Talih, onu bu rütbeden yukarı yükseltmedi. Fakat ona damarlarında taşıdığı kanın büyüklüğünü gösterecek bir imkân hazırladı ki, rütbesi Reislik olan Burak, bu sayede ebediler arasında yer aldı:

On beşinci asrın son yılında Türkler, İtalyanlarla yeniden tutuşmuşlardı. İkinci Bayezit, Morada İtalyanların elinde bulunan kaleleri zaptederek bu kıtayı kat'î surette Türk hâkimiyetine sokacak savaşlara başlamıştı. Bu suretle hem Fâtihin başladığı iş tamamlanacak, hem de Türklüğe lâzım bir kıt'a düşmandan tamamen temizlenecekti. Bu maksadı temin etmek için ordu karadan harekete geçtiği gibi, donanma da boğazdan Akdenize açılmıştı.

Türk donanması kaptan Davut paşanın buyruğunda idi. Bayezıd çağının bütün namlı denizcileri de donanmayla beraberdiler. Bunlar arasında Akdenizdeki Türk düşmanlarına kan kusturan kaptanlardan Kemal reis ile, donanmanın bu seferinde en büyük namı kazanacak olan Burak reis de vardı. Türk donanması aksi rüzgârlar yüzünden bir müddet cenup sularında kaldı. İtalyanlar, tabiatin kendilerine olan bu lûtfundan istifade ettiler. Türklerin zapta karar verdikleri İnebahtı'yı denizden iyice sağlamladılar. Meşhur amiralleri Antonyo Grimani, 160 gemi ile körfezin ağzını Türklere kapadı. İtalyanların, en usta denizcileri olarak gördükleri Loredando da iyi silâhlandırılmış on beş gemi

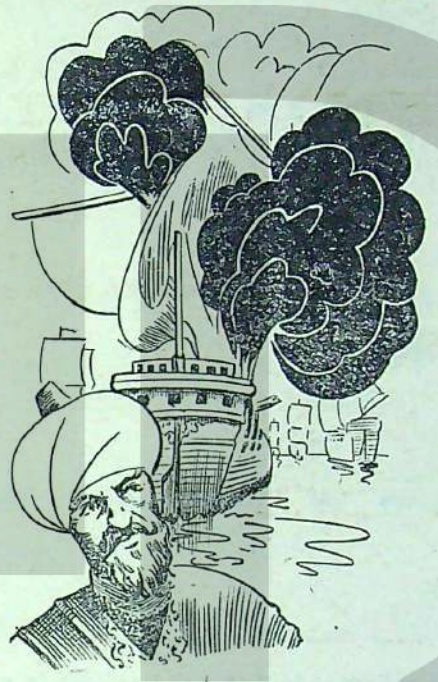

ile gelerek amiralın yanında yer aldı.

Davud paşa, donanmasile İnebahtı önlerine geldiği zaman, limanın İtalyanlar tarafından kapatılmış olduğunu gördü. Limanı ele geçirmek için İtalyan donanmasile boy ölçüşmek gerekiyordu. Türk, düşmanla boy ölçüşmekten ne zaman çekinmiştir? Kaptan paşa, hemen savaş hazırlıklarına girişti, gemilerine tertip verdi. İtalyanlar da hazırlandılar. Akdeniz, yeni bir savaşın erlik nağmelerile uğuldayacaktı.

İki donanma da usta ellerde idi. Türkler, kumandayı kaptan Davud paşa ile Kemal ve Burak reisler arasında bölmüştüler. İtalyanlarda ise öncülere Alban Armenyo, asıl büyük kuvvetlere ise Loredano ve Grimani kumanda ediyordu. Donanmalar, hazırlıkları tamam olduktan sonra, Sapyenza adası yakınlarında karşılaştılar.

Türkün bulunduğu her savaşta yiğitlik te bulunur. Türk levendlerinin korkusuzca saldırmalarile kavganın kızıştığı bir sırada, Burak reisin gemisile ileri atı'ması bu savaşın en büyük yiğitliğinin ilk adımı oldu. Burak ilerlerken, İtalyan öncülerinin başı olan Alban Armenyo, bu Türk gemisini yok etmek kararını verdi. Diğer iki İtalyan gemisile birlikte Burak reisin teknesini karşıladı. Burak, üç düşman gemisile kavgaya tutuşurken, Amiral Loredano da öncü kumandanına yardım etmek için hızla yetişti. Dört İtalyan gemisi, bir Türk gemisile vuruşmaya başladılar.

Akdeniz; suları üzerinde yapılan vuruşmaların en sertlerinden birini seyretmekte idi. İtalyanlar, ellerine geçen bu fırsatı kaçırmamak için bütün ustalıklarını kullanıyorlar, Türk gemisini ortaya almak için manevralar yapıyorlardı. Burak da levendlerinin başında gemisinin, sancağının ve ırkının şerefini yüceltmeğe uğraşıyordu.

Birle dördün çarpışması bir müddet böyle devam etti. Sonunda İtalyanlar, Burak reisin teknesini ortaya alabilmek başarısını gösterdiler. Düşman, Türk gemisine kancalarını taktı. Uzaktan uzağa başlayan vuruşmanın bundan sonrası bir boğuşma oldu. Dört İtalyan gemisinin askerlerile Burak reisin levendleri arasında, Türk gemisinin güvertesinde yapılan bir boğuşma...

Bu boğuşma çabuk bitmedi. Burak, gemisini İtalyanların elinden kurtarmak için levendlerile birlikte çarpışıyordu. Fakat bunu yapamıyor, her geçen anla düşmanının durumca daha üstün bir hale geçtiğini görüyordu. Nihayet, bir an geldi ki reis, kurtuluşa imkân olmadığını anladı. Gemi ve sancak düşmanın eline geçecek, belki kendisi de esir düşecekti. Kartallar gibi hür yaşamaya

(Devamı 13 üncü sayfada)

---

görmekteyiz. Bu hareketin başında ideali uğruna hayatını, mevkiini, varını yoğunu feda eden Rıza Nur beyi görmekteyiz. Rıza Nur bey, siyasî hayatta oynadığı mühim roller kadar Türkçülük sahasında da ehemmiyetli roller oynamış, bize ilk defa olarak umumî bir Türk tarihi yazmış, orada açıkca mühim fikirler serdetmiş, Maarif Vekili olunca Maarif teşkilâtındaki şimdi de kullanılan ilk tedrisat ve saire gibi isimleri sadeleştirmiş, her kesin Türkçe isimler almasını temine çalışmış, aynı zamanda türkoloji sahasında da eserler vücude getirmiştir.

Rıza Nur bey 1879 senesinde doğmuştur. Burada tahsilini ikmâlden sonra İstanbulda devam için halasının yanına gelmiş, Soğukçeşme askerî rüşdiyesini ikmâlden sonra da Tıbbiyeye girerek 23 yaşında hekim yüzbaşılığı ile mezun olmuştur. 1908 de Sinoptan mebus seçilmiş, daima iyiyi istiyerek samimî bir surette tenkitlerde bulunup siyasî hayatını lekelemeden geçirmiştir. Bunun için hayatının mühim bir kısmını gurbet ellerde, menfalarda geçirmeğe mecbur olmuştur. Rıza Nurun bütün hayatı her Türkçüye, her milliyetpervere ve her siyaset adamına nümune olacak bir mahiyettedir. Türkçülüğün tarihi adlı kitabımızda gerek Rıza Nur'dan ve gerek burada adları zikredilmiyen bir çok şahsiyetlerden uzun uzadıya bahsedeceğimiz için bu bahsi de burada kesiyoruz.

213

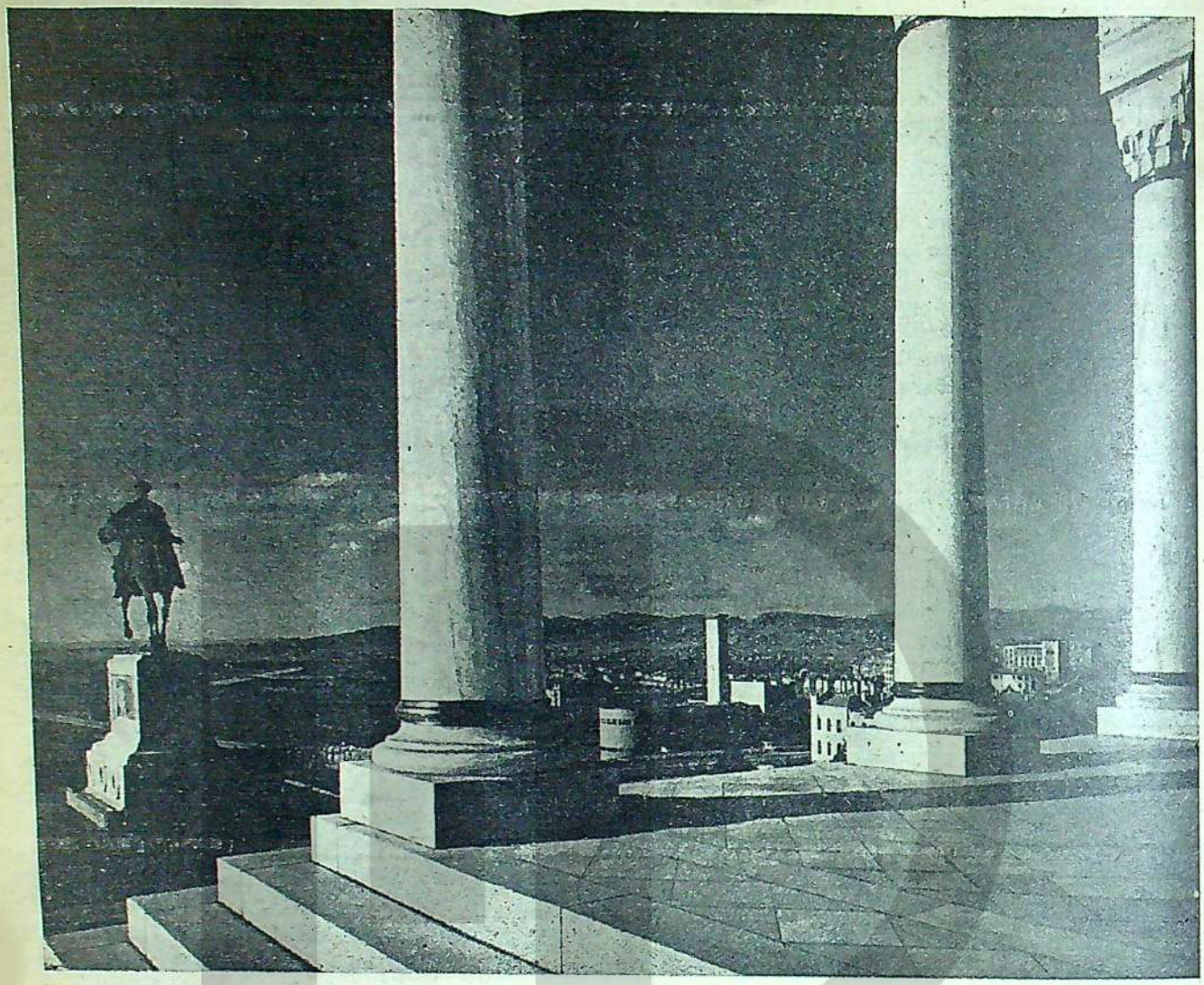

Etnografya müzesinde Atatürk heykelinin görünüşü

Yazı Dili Münakaşaları

Yazan :
Ali Canip Yöntem

Yazı dilimizi düzeltmek düşüncesi ve bu düşünce etrafındaki münakaşalar yeni değildir. Bizi Orta Çağ dünyasından ayırmağa çalışan ilk Avrupaî hamle olan Tanzimat hareketini müteakıp bu düşünce ve bu düşüncenin etrafında münakaşalar belirmeğe başlamıştır. Bu da pek tabiîdir. Avrupada, Rönesans iledir ki, her millet yazıda kendi öz diline dönmüş, millî lisanlarla edebiyatlar meydana gelmiştir. İşte bizim Tanzimatımız, yarım yamalak da olsa, Rönesansa doğru bir adımdır. Avrupada rönesans, büyük fikir ve felsefe hareketlerinden doğmuştu. Yani yukarıdan aşağıya bir inkılâptı. Bizde tanzimatı vücuda getirenler, sadece uyanık denebilecek idare adamlarıydı. İşte bundan dolayı bizim Orta çağ zihniyetinden ayrılmak için çabalayışımız -biraz evvel söylediğimiz gibi- yarım yamalak olmuştur.

Burada istitrat olarak ilâve edeyim ki Tanzimattan çok önce, asırlarca önce sade yazanlar, sade yazmanın lüzumunu takdir edenler vardı. Hele Osmanlı neslinin teessüse başladığı ilk asırlarda, müteakip devirlerdeki muğlâk nesre hemen hemen hiç tesadüf edilmez. Eski Kitapsaraylarımızı dolduran yazmalar bu hakikatin reddedilmez şahitleridir. Ancak ekserisi arapça ve farsçadan ve bilhassa arapçadan terceme edilmiş olan o eserler dinî ve fikrî propaganda için kaleme alındıklarından halk dilini esas tutmuşlardır. Netekim Yesevî'nin Divan-ı Hikmet'iyle başlayan Tekke edebiyatının sadeliği de bundandır. Tanzimattan sonra meydana gelen yazı dilini düzeltmek düşüncesi ve bu düşünce etrafındaki münakaşalar ise büsbütün başka bir noktadan, umumiyetle edebî lehçeyi türkçeleştirmek, başka bir tabirle millî dili edebiyata hâkim etmek emelinden doğmuştur. Bu ise avrupaî zihniyetin bir cehdidir.

Bir garpli filozof «bir şeyi en iyi anlamak için o şeyin başlangıcından bu güne kadarki hâlini gözden geçirmek icap ettiğini» ileri sürer. Onun inanışına göre geçmiş zamanların vâkıaları, bu günü anlamak için bir anahtardır. İşte ben de bu kanaatte olduğum için yazı dilimize dair bu güne kadar kimler tarafından neler söylenmiş, nasıl düşünceler ortaya atılmış ise onların en ehemmiyetlilerini topladım.

Memleketimizde ilk gazeteci olan Şinasi, eski inşa tarzına nazaran, sade bir ifade kullanmakla beraber kudretli bir şair, kudretli bir mütefekkir olmadığı için sadeliğe revaç verebilecek yüksek değerde bir eser bırakamamıştır Onun çırakları olan Ziya Paşa ve Namık Kemal zevkçe nüfuzundan kurtulamadıkları şark zihniyetine hiç olmazsa nazariye itibariyle olsun tariz etmek için bazı eserlerinde yazı dilimizin sadeleştirilmesi

214

lüzumundan bahsetmişlerdir. Meselâ Ziya Paşa - herkesçe meşhur olan - «şiir ve inşa» makalesinde, Namık Kemal de İrfan Paşa'ya mektubunda ve «Bahar-ı Daniş» tercemesinin mukaddimesinde böyle mütalealar yürütmüşlerdir. Namık Kemal Bahar-ı Da-Daniş mukaddimesinde şunları söylüyor :

«Bir fenne dair olmamak şartiyle havas için kitap yazmak kadar dünyada abes şey yoktur.. Lisanımızda şive-i Acem galebe ederek tabiatin sırf hilâfında bulunan ve muntazam lisanların kâffesinde bedayiden değil, bilâkis nakayisten mâdut olan mübalâgalar, letafetsiz teşbihler, cinas-i lâfzîler edebiyatımızın erkân-ı asliyesi sırasına girmiştir. Şimdi efkâr-ı umumiyenin havas için yazılmış veya sırf kaba taslak tahrir olunmuş veya tarz-ı tekellümden çıkarılmış ve yahut mübalâgalar, cinaslar, filânlarla doldurulmuş şeyleri rağbetten iskat etmesine ansamim tebrikten başka bir şey diyemeyiz.»

Fakat gerek Ziya Paşa ve gerekse Namık Kemal düşüncelerine iş başında sadık kalamamışlar, hepimizin bildiğimiz gibi her ikisi yazılarında duru Türkçeye doğru yürüyememişlerdir.

Tanzimat edebiyatçılarının edebî dilde bir şey yapamamış oldukları, daha kendi zamanlarında anlaşılmış ve gazetelerde tenkit edilmiştir. Meselâ eski Vakit gazetesinin 7 Mayıs 1296 «19 Mayıs 1880» tarihli 1645 inci sayısında, gazetenin ifadesine göre «gezmek için Avrupa'da bulunan bir zatın Berlin'den yazdığı» şu mektup parçasını okuyalım :

«Bizim inşayı, başlıca yolundan çıkaran şey, tasannu gailesidir. Hattâ geçenlerde İstanbul gazetelerinde yazılan mebahis-i edebiyeyi okudum. Teessüf ettim. Hâlâ inşa, tasannudan ibaret zannolunuyor. Bazı efkâra göre mütaahhirin, inşamız için bir doğru çığır açmışlar. Halbuki eski tas, eski hamam. Her bir ibare bir ukde-i tasannua ve her ifade bir mübalâgaya karindir. Zaten nâkıs ve müşkül olan imlâmıza bir de musanna inşa müşkülâtı zammolunursa edebiyatımız nasıl ileri gider. Zann-ı âcizanemizce mekâtîb-i âliyemizde tesis olunan ve mekâtîb-i saireye dahi muhtac-i tamim bulunan edebiyat derslerinde, tâlibe en evvel talim olunacak şey, iktiza-i tabiate muvafık sade ve tasannu ve tekellüften âzade olan usuldür. Bu yolda bizim âsâr-ı edebiyemizde nümune bulmak müşküldür. Bu cihetle âsâr-ı garbiyeden bu tarzın sehl-i mümteni denecek nümuneleri kemal-i itina ile mümkün mertebe harfiyyen terceme olunarak talebeye irae olunur ve bu yolda meleke hasıl ettirilirse edebiyatımızın istikbaline büyük hizmet edilmiş olur. Yoksa kavaid-i edebiyye ve emsaline dair elimizde olan kitaplar nümune-i talim edilecek olur ise, yine, içinden çıkmaya çalıştığımız girdaba düşüleceğine şüphe yoktur. Bizde edebiyat muallimliği hakikaten güç şeydir. Çünkü nümuneyi, muallim icat etmek lâzımdır. Talebe ise nümune-i tatbik olmak için, ne dediğim yolda güzel yazılmış bir kitap ve ne de gazete bulabilir..»

Gidiyor!

- Atatürk'ün tabutunun arkasından -

Yazan : **Orhan Seyfi ORHON**

Gidiyor, rastgelemez bir daha tarih eşine;
Gidiyor, on yedi milyon kişi takmış peşine!

Gidiyor, sonsuz olan kudreti sığmaz akla;
Gidiyor, göğsünü çepçevre saran bayrakla.

Gidiyor, izleri üstünde birikmiş yaşlar;
Gidiyor, yerde kılıçlarla eğilmiş başlar...

Gidiyor, harbin o en korkulu arslan yelesi;
Gidiyor, sulhün ufuklarda yanan meş'alesi!

Yine bir devr açacakmış gibi en başta o var;
Hıçkıran seste o var, sessiz akan yaşta o var.

Siliyor ruhunun ulviliği fâni etini,
Çiziyor ufka batan bir güneşin heybetini.

Büyüyor gökten inip toprağa yaklaştıkça;
Büyüyor gitgide gözlerden uzaklaştıkça...

Orhan Seyfi ORHON

Eski Vakit'teki mektup parçasının yazı diline ait kısmı, burada bitiyor. Şu kısımdan anlaşılıyor ki mektup sahibi:

1. — Tanzimat edebiyatçılarının da yazı dilinde bir şey yapamadıklarını anlatıyor. Bu adamların yazı tarzına «eski tas eski hamam» diyor.

2. — Yazı dilinde inkılâp yapabilmek için edebiyat derslerinde Tanzimat edipleri-nin yazılarının bir işe yaramıyacağına inanıyor. Genç nesli, güzel türkçeye alıştırmak için edebiyat derslerinde Tanzimat edipleriden medet umuyor.

Bu mühim işi, lâyık olduğu kadar etraflı izah edememekle beraber, hiç olmazsa, edebî yazı dilindeki sakatlığı pek âlâ anlatan bu mektup, mukabelesiz kalmadı. Tanzimat edebiyatı sahipleri adına Ebüzziya Tevfik merhum, mecmuasının birinci ve ikinci sayılarında «Edebiyatımıza dair bir iki söz» ünvanlı uzun bir makale neşretti. Bu makalede, Tanzimat edebiyatçılarının da tasannu ve tekellüften kurtulamadıkları itiraf ediliyor ve niçin kurtulamadıkları, -özür halinde- anlatılıyor. Ebüzziya Tevfik diyor ki:

«... yeni inşa müntesibîni, yeni inşa tarafdarlarından olsun, içtihat ve ikdamları nispetinde mazhar-ı taltif ve takdir olup da şevklenemediklerinden, hiç olmazsa kudema-yi inşanın olsun bütün bütün nefretlerini celbetmemek maksadiyle ara sıra -rüşvet-i kelâmiye mukabilinden olarak, tasannu hususunda anların isrine iktifa mecburiyetinde bulunuyorlar.»

İdealine inanmış hiç bir inkılâpçı muarızlarına hoş görünmek için o idealin buyruklarından fedakârlık edemez. Edince Vakit'teki mektup sahibinin dediği gibi yapacağı iş eski tas eski hamam olur! Bu eski tas ve eski hamamın cezasını da zaman verir.

(Lütfen sahifeyi çevirniz)

Kendilerinden önce gelenlerinki gibi onların yazılarını da gelecek nesle okutturmaz.

Ebüzziya Tevfik. Tanzimat ediplerini mâzur gösteren kayıtlarla dolu bu itirafiyle beraber mektup sahibini de tenkit etmekten vazgeçmiyor. Diyor ki:

«Şayan-ı teessüftür ki nevrestegâh-ı irfanın edebiyatımızda zamanın etvar-ı müceddidanesine muvafık surette izhar ettikleri mesai-i inkılâp, Vakt'ın Berlin'deki muhibbi kabîlinden olan teceddütperestan-ı edep ve irfanın olsun mazhar-ı takdir ve şükranı olmak lâzımgelirken anların da sitem-i nâçespanına uğranılıyor.» Vakit'e yazı yazan zat, Ebüzziya Tevfik'in bir iğmasından da anlaşıldığı üzere belki, o zaman Berlin'de sefir olan Sadullah Paşa'dır. Her kim olursa olsun «Eski hamam eski tas» dediği, sözde yeni inşayı beğenseydi, o bozuk işi teşvik etmekten başka ne fayda vermiş olurdu?

Ebüzziya Tevfik, aynı zamanda, ediplerimizin yazıları içinde talebeye örnek olacak parçalar bulunmadığına dair mektup sahibinin ileri sürdüğü düşünceye de ilişiyor. Akif Paşa'dan, Reşit Paşa'dan, Şinasi'den, Ziya Paşa'dan örnekler gösteriyor ki, istitraden bunların hiç birinin ne fikir, ne ifade bakımından değerli şeyler olmadığını kaydetmek isterim.

Tanzimat Edebiyatı denilen Şinasi - Kemal mektebiyle Edebiyat-ı Cedide denilen Tevfik Fikret - Halit Ziya mektebi arasında yetişen Muallim Naci'nin, kendisinden önce ve sonra gelenlere nazaran çok daha açık türkçe yazmak taraftarı olduğunu burada kısaca anmağı bir vicdan borcu sayarım. O, her zaman bu fikri ileri sürmüştür. Buraya şu satırlarını aynen naklediyorum :

«Ötedenberi manayı o kadar nazar-ı itibara almayıp letafeti, tumturak-ı elfazda arayan erbab-ı kalem tarafından bir takım lüzumsuz tekellüfata boğulmuş olan lisanımızın, bu tekellüfattan tecridiyle sadeliğinin, letafetinin izharı zamanı çoktan gelmiştir. Bir söz ne kadar tabiî söylenir, ne kadar tabiî yazılırsa o derece lâtif olur. Söze tekellüf karıştığı gibi fesahat, belâgat aradan çıkar. Tekellüf ile fesahat ve belâgat hiç bir vakitte birleşmemiş olduğu halde bunları tekellüfatta aramak garip olmaz mı?»

Sırası düştükçe Divan Edebiyatının aleyhinde bulunan ve daima garpçi görünen Edebiyat-ı Cedideciler, yazı dilinin sadeleşmesi, tabiileşmesi, türkçenin istiklâli hakkında doğru bir şey düşünememişler, bilâkis menfi kalmışlar, hattâ bu uğurda çalışanlarla uğraşmışlardır. Onlara göre, okur okumaz Türklerden toplanmış bir millet ve bir halk kütlesi yoktur. Bir avam vardır, bir de havas.. Avam onlarca uğraşılmağa değmez bir kalabalıktır. Havas, okur yazar takımıdır ki düşünme, duyma, yani bilgi ve edebiyat, her şey, kendilerinin de içinde bulundukları bu havas takımına münhasırdır. Şimdi, bu edebiyatta en ileri gelenlerden bir kaçının yazı dili için düşündüklerini gösterebiliriz:

İşte 1 Nisan 1315 «1899» tarihinde çıkan 422 sayılı Servet-i Fünun'da «tasfiye-i lisan» ünvanlı makalesinde Tevfik Fikret şunları söylüyor :

«Son zamanlarda üdebamızdan bir kaçı önayak olarak lisan-ı tahririmiz, avama doğ-

Tevfik Fikret

ru teveccüh göstermeğe başladı. Bu meyil, nasıl telâkki olunuyor, bu teveccüh ne hisle karşılanıyor, henüz tayin edilemez. Bunu tayin edecek avamın kendisidir. Kendi hakkında, kendisi için böyle düşünüldüğüne, kendi diline, kendi kulağına göre de yazılar yazılmasını düşünenler, buna çalışanlar bulunduğuna, zavallıcık, acaba vâkıf mıdır?»

Fikret bu müstehzi mukaddime ile başlayan yazısında şu hükmü veriyor: Tasfiye-i lisan! Vakıa fena bir unvan değil. Lâkin hangi lisan ve nasıl tasfiye edilir? Osmanlıcanın yüzlerce seneden beri, alışmış olduğumuz arabî ve farisî kelimelerini, terkiplerini kaldırarak yerine Türkçelerini koymak suretiyle mi? Bu, epiyce bir zaman için tevlid-i garabet ve müşkülât etmekten başka bir şeye yaramaz. Ve o müddet içinde, lisanımızın şu hâliyle devam ve tevessüünden doğabilecek istifadeler mahvolmuştur!»

Tevfik Fikret, bu hükmü ne gibi düşüncelerle verdiğini gene o makalesinde şöyle anlatıyor :

«Mes'ele havas-avam meselesinden başka bir şey değildir: avam havası anlayacak! İşte bu gün bir top gibi meydanda çevrilen bahis! Bütün ebna-yi lisan onunla oynuyor: avam, havası anlamalı! Yoksa havasın ilminden kim müstefit olacak? diye soruluyor. Vehleten bundan mülzim sual olmaz. Vâkıa bir söz anlaşılmıyacaksa ne için söylenmeli, fakat o kadar acul olmıyalım. Bir kere, söylenen sözleri anlamıyanlar kimlerdir ve hangi sözler anlaşılmıyor?.. Eğer anlaşılmadığı iddia edilen şeyler bir kaç şiirden, makaleden ibaretse, varsın avam onları anlamasın. Hayat-ı maddiyenin bütün meşak ve müşkülâtını ancak kalbinin ferahlığıyla, fikrinin darlığıyle, o lâkayt ve mütevekkil, o sabur ve hamul emeğiyle ıktihan edebilen Veli Dayı'ya Makber'in ye'sengiz feryatlarını duyurmaktan, ruhşiken inceliklerini hissettirmekten, hıretsuz derinliklerini göstermekten ne fayda olur? Münhasıran onların anlayacağı gibi bir lisan-ı tahrir tasavvur edemiyorum. Zaten ümmiler için yazı yazan muharrir yoktur, âmâlar için resim yapan musavvir olmadığı gibi!.. (Su) namına yalnız bir kelime kullanmak, (âti) vardır diye (istikbal) i kullanmak lisanı fakirleştirir. Bir de ne yalan söyliyeyim, Osmanlıcanın bugünkü hâli, şu âhengi bana o kadar hoş geliyor ki tebdiline kıyılamaz sanıyorum.»

Tevfik Fikret'in bu sözleri, yazı dilini berraklaştırma hususunda ne kadar gafil olduğunu pek iyi anlatıyor. Mesele Fikret'in sandığı gibi bir avam-havas meselesi değildi. Doğrudan doğruya bir millet meselesiydi. O ve arkadaşları bir milletçe konuşulmayan bir yazı dili olamıyacağını bir türlü anlamamışlardır. Fikret'in yazısında bir tek doğru yer vardır, son sözü. O diyor ki:

«Ne yalan söyliyeyim, Osmanlıcanın bugünkü hali, şu âhengi bana o kadar hoş geliyor ki tebdiline kıyılamaz sanıyorum.»

Evet, onu ve arkadaşlarını osmanlıca denilen ucubeyi korumaya sürükleyen en samimî şey budur: kurtulduk sandıkları Divan Edebiyatının kendilerine miras bıraktığı lisanî terbiye!

Biraz da, Edebiyat-ı Cedide nesrinin üstadı olan Halid Ziya'nın -o zamanlar- ne düşündüğünü öğrenelim. Halid Ziya 13 Mayıs 1315 «1899» tarihli ve 428 numaralı Servet-i Fünun'da «Karilerime mektuplarım» adlı yazısında aynen şunları söylemiştir:

«Eğer lisan-ı tahririn takarrübüne lüzum görülen lisan-ı tekellüm, İstanbul'un lisan-ı tekellümü ise halledilecek küçük bir mesele-i fer'iye kalır ki o da bunun, İstanbul'da söylenen lisanlardan hangisinin olmasıdır: şüphesiz, bu, ne hâlî arsalarda ceviz oynayan çocukların, ne de şehrin dar sokaklarında akşamları kapılarının eşiklerinde çömelerek hasbıhal eden kadınların lisanıdır. İstanbulda güzide bir heyet-i irfan vardır ki lisan-ı tekellüm-ü millet işte ona tâbidir: lisan-ı tahriri takrip etmek lâzım gelen lisan-ı tekellüm bu ise, maksad zaten bir emr-i müstahsal hükmündedir.»

Ali Canib Yöntem

(Sonu gelecek sayıda)

216

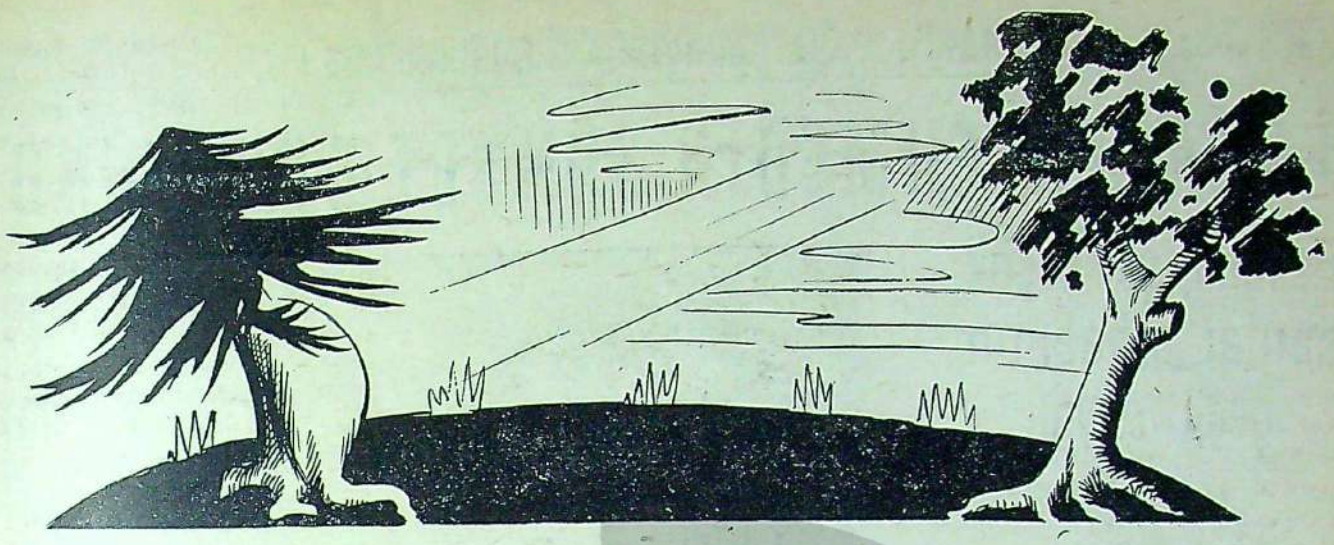

Türk esatirinden :

Dokuz Oğuz menkıbesi

Yazan : Ziya Gökalp

Bu menkıbeye göre dokuz Oğuzlar evvelce (Kumlançu) adı verilen bir ülkede otururlarmış. Burada (Tuğla) ve (Selinga) adlı iki ırmak akarmış.

Bir gece oradaki iki ağacın üstüne gökten bir nur sütunu indi. Bu ağaçlardan biri (huş) diğeri (çam fıstığı) idiler. Bu ağaçlardan birinin karnı şişti. Dokuz ay on gün sonra ağacın karnında bir kapı açıldı. İçeride ağızlarında gümüş emzikler bulunan beş erkek çocuk göründü.

Daha çocuklar doğmadan, bu ağaçların etrafında otuz kadem nısfı kutrunda gümüşten bir daire vücude gelmişti. Ağaçlardan musiki sesleri işitiliyordu. Gökten inen nur sütunu orada (yeşim) den bir kaya vücude getirmişti. O civardaki Türkler bu çocukları büyüttüler. İsimlerini (Sungur Tegin, Kutur Tegin, Tütek Tegin, Or Tegin, Bugu Tegin) koydular. Bunlar on beş yaşına gelince baba ve analarını sordular. Türkler onları iki ağacın yanına götürdüler. «İşte bunlardan biri babanız, biri ananız!» dediler. Çocuklar ağaçlara büyük bir hürmet gösterdiler. Sevgili anamız, babamız diye samimi muhabbetlerini arzettiler. O zaman ağaçlar da dile gelerek evlâtları hakkında hayır duada bulundular.

Nihayet, bir gün halk toplanarak Bugu Tegin'i Han intihap ettiler. Çünkü Bugu, her boyun dilini ve obalarının sayısını biliyordu. Bugu'nun üç kargası vardı ki her yerde olup biten şeyleri kendisine haber verirlerdi. (Çocukların hâlâ kargalardan haber sorması bundan ileri gelir.)

Bugu Tegin bir gece rüyasında beyazlar giyinmiş ve elinde beyaz bir âsa tutan aksakallı bir adam gördü. Bu ihtiyar fıstık şeklinde bir yeşim taşı göstererek «Türkler bu kuvvet dağını ellerinde tuttukça dört bucağa hâkim olacaklardır.» dedi.

Bugu Han bir gece otağında uyumak için yatağa girmişti. Birdenbire pençerenin açıldığını, içeriye semavî bir kızın girdiğini gördü. Bu kız meleklerden daha güzel, perilerden daha cazibeli idi. Bugu Han neye uğradığını anlayamadığından gözlerini kapayarak kendisini uyuyor gibi gösterdi. Kız sağa döndü, sola döndü. Genç hakanı uyandırmak için çok çalıştı. Fakat bir türlü uyandıramadı. Nihayet ümidini keserek pençereden çıktı gitti. Ertesi gece kız yine geldi. Genç hakan yine kendisini derin bir uykuya dalmış gibi gösterdi. Kız yine bu uykucu hükümdarı uyandıramıyarak çekildi gitti. Sabah olunca, Bugu Hakan kızın yine geleceğini düşünerek buna bir çare bulmak üzere işi vezirine açtı. Vezir dedi ki: «Hakanım, bunda korkacak birşey yok. Belki hepimizin sevineceğimiz bir fali hayır var. Bu kız bir ilâhe olmalı. Gelişi size kutlu bilgileri öğretmek içindir. Yarın gece yine gelirse artık kendinizi uykuda göstermeyiniz. O zaman ne için geldiğini anlarsınız.»

Üçüncü gece kız yine geldi. Fakat bu kere Bugu Han onu hararetle karşıladı ve ona bir ilâheye arzedilmesi lâzımgelen ihtiramı gösterdi. Bu kız vezirin keşfettiği gibi gerçekten bir ilâhe idi. Bugu Hana yeni bir din öğretmek için gelmişti.

Gök kızı, Bugu Hana arkamdan gel, dedi. Genç hükümdar ilâheyi takip etti. Az gittiler, uz gittiler, dere tepe düz gittiler, nihayet Akdağa ulaştılar. Orada Bugu Hana yeni dinin gizli hakikatlerini anlatmaya başladı. Bundan sonra her gece gök kızı otağa gelir, Bugu Hanı Akdağa götürürdü. Bu hal yüzlerce gece devam etti. Bugu Han yeni dinin bütün sırlarını öğrendi ve bütün dinî ve sihrî kudretlere mazhar oldu. Bir gece artık bu esrarengiz mülâkatların son gecesi idi. Gök kızı veda ederken dedi ki: «Yerde, gökte ne varsa hepsini öğrendiniz. Ben, artık gelmiyeceğim. Yarından itibaren dünyanın dört bucağını fethe başlayınız. Ve gösterdiğim yolda adalet yapınız. Size öğrettiğim hakikatleri her tarafa yayınız!

Sabah olunca kardeşlerini çağırdı. Her birini bir orduya nasbederek boyları dört bucağın fethine gönderdi. Kendisi de büyük bir ordu ile Çinin üzerne yürüdü. Hepsi seferlerinde muvaffak oldular. Bugu Han kardeşlerine demişti ki: «Tabii insanlar ve güzel hayvanlar ve nebatlar gördükçe daima ileri gidiniz! Fakat başı insan, vücudu hayvan, yahut başı hayvan, vücudü insan olan çirkin mahlûklar görmeğe başladığınız anda artık ilerlemeyiniz! Çirkin mahlûklu ülkeler bize yaramaz.» Nihayet mukarrer olan zamanda (Balasağun) sahrasında bütün ordular toplandı. Bugu Han esir edilmiş olan bütün hükümdarları birer birer huzuruna kabul etti. Hep güzel çehreli, fikirli, dirayetli insanlardı. Hepsini yine yerli yerine kendisine tâbi birer hidiv olmak üzere iade etti. Yalnız Hind hükümdarı, çirkin bir adam olduğu için huzuruna kabul etmedi. Onu hidiv olarak memleketine göndermedi.

Bugu Handan otuz göbek sonra, torunlarından (Yolun Tegin) tahta çıktı. O zaman Çin (Tang) sülâlesi hâkimdi. Çinliler Türkler korktukları için Fakfur adlı kızını, Hakan oğlu (Gali Tegin) e göndermeğe karar vdi. Bir elçi refakatile prensesi gönderdi. yolda Türklerin satvet ve şevketinin (Kuvet dağı) adlı bir yeşim kayadan ileri gediğini öğretti. Yolun Tegine dedi ki : «Hükümdarım size en kıymetli mücevherini gderdi. Siz de karşılık olarak ona bir hegöndermek isterseniz bizce makbule geçec

— Lûtfen sahifeyi çeviriniz —

İBRAHİM PAŞA SARAYINDAKİ DÜĞÜNLERDEN

ŞEHZADE MEHMEDİN SÜNNET DÜĞÜNÜNDE

Esnafın ve küçük san'at erbabının geçit resmi

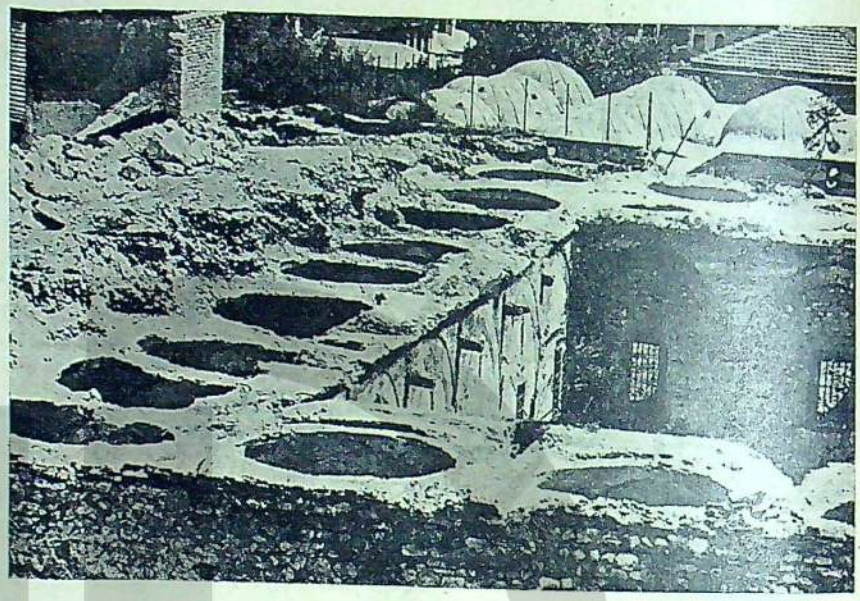

Yazan :
Yüksek Mimar
S. ÇETİNTAŞ

1582 haziranının on birinde muhtelif esnaf cemiyetlerinin ve muhtelif sanat erbabı gruplarının, bin bir zarafet ve inceliklerle süslü muhteşem alaylarının geçit resimleri başlamış bulunuyordu. Bu geçitler tam yirmi bir gün sürmüştür, her gurup ve her alay, padişahın önünden geçerken ömrüne, saadetine dua ediyorlar ve sanatlarını veya ticaretlerini gösteren nümunelerden hediyeler sunuyorlardı, padişah da bunlara memnun oluyor, kendi adına basılmış olan yeni ve çil paralardan avuç avuç verdiriyordu.

Bu geçit resimlerinin ilk günü, ilk defa kadınlar için ayakkabı ve baş kisvesi yapan sanatkârlar sınıfı geçti, bunlar, yaprak yerine sırmalı, klapdanlı kumaşlardan baldakenler [1] açmışlardı, bu sanatkâr gurupu geçerken padişaha sırma işlemeli meşinden bir büyük kadın ayakkabısı sundular ki bu ayakkabının içinde [gül yanaklı ve sırma elbiseli bir genç şakirt] vardı, yanlarında karagözcüler, kuklacılar da vardı.

On iki haziranda pamuk ipliği bükücüleri geçtiler, bunlar bu ipliklerden mahirane yapılmış arslan ve deniz canavarları heykelleri yapmışlardı, bunları sundular.

On üçüncü günü: Hafaflar ve saraçlar geçiyordu, bunlar da ellerinde bayraklarla örtülü piramit şeklinde salkımlar taşıyarak geçtiler, padişaha bir büyük kundura ve sarı pabuçlar hediye ettiler, bu saraçlar alay ortasında tekerlekler üzerinde giden bir seyyar sanat evi götürüyorlardı ki içinde durmadan çalışmakta olan saraç ustaları ve çırakları görülmekte idi.

Kaftancılar: Kırmızı ve sarı bir bayrak altında geçtiler, ipekli kumaş esnafı ise: ipekli elbiseler giymiş yüz delikanlıdan mürekkep bir kafilenin ortasında ve bir araba şekline konmuş seyyar dükkânda müşteriye satış yapmakta olan bir gencin ustasının başını, bu işte kullanılan mermer farzederek üstünde kumaş katladığı görülüyordu.

On yedi haziranda ipek ibrişim ve kaytan yapan esnaf orijinal külâhlar ve takkeler giymiş olarak Atmeydanına geldiler ve padişahın önünden geçtiler, bunları börekçiler ve şerbetçiler takip ediyordu, bunlar seyyar imalâthanelerile birlikte geçerken börek ve şerbet yapıp halka dağıtıyorlardı.

---

[1] Ortaçağda Bağdadın adı (Baldaka) olduğundan bu ismi oradan almış olmalıdır ki Bağdat ipeklilerine baldaken denirdi.

(Kuvvet dağı) kaya parçasıdır. Bu kayanın sizce hiç bir kıymeti yoktur. Bunu hükümdarıma hediye ederseniz çok makbule geçer.» Yolun Tegin, Çin medeniyetine kendi milli harsinden ziyade kıymet veren milliyetsiz bir hükümdardı. Kuvvet dağının otuz batındanberi Türklerin mukaddes bir mutafı olduğunu bile bilemiyordu. Türklerin millî mefkûresi âdeta bu yalçın kayada temessül etmişti. Yolun Tegin bu millî timsali, bir kızın bedeli olarak, Çin hükümdarına vermekte hiç bir beis görmedi. Yalnız bunu nasıl götürebileceklerini sordu. Çin elçisi, kayanın etrafına odunlar yığdı. Üzerine fıçılarla sirke döktü. Odunlara ateş verince kaya pare pare dağıldı. Elçi bu parçaları dikkatle toplatarak, arabalarla Çine sevketti. Orada sihirbazlar bunu yağma ettiler. Her parçası dünyanın bir köşesine gitti. Bunun bir parçası nereye gittise orada feyiz, bereket, saadet husule geldi. Türk yurdu ise bilâkis bütün feyzini, betini birden kaybetti. Kuvvet dağı gidince (Kumlançu) da bütün yeşillikler sarardı. Irmakların, derelerin suyu çekildi. Semanın rengi değişti. Bir kasvet bağladı. Bütün kuşlar, yabanî hayvanlar, ehlî hayvanlar hattâ memedeki çocuklar (göç, göç, göç!) diye bağrışmaya başladılar. Bir taraftan salgın hastalıklar insanları kırıyordu. Yedi gün sonra Yolun Tegin öldü. (Göç!) sesleri devam ediyordu. Türkler anladılar ki bu ülkenin yer suları artık kendilerinin orada kalmasını istemiyor. Çadırlarını yıktılar. Eşyalarını, çoluk çocuklarını hayvanlara yüklediler. Göç etmeğe başladılar. Akşam olunca (Göç!) sesleri duruyordu. Sabahla beraber tekrar başlıyordu. Turfan ülkesine gelinceye kadar (Göç!) nidaları devam etti. Orada artık bu sesler kesildi. Demek ki buranın yer suları kendilerini kabul ediyordu. Turfanda yerleştiler. Beş ordunun torunları, galiba beşli teşkilâtı muhafaza ediyorlardı. Bundan dolayı olacak ki oturdukları yere (Beş balık) yani beş şehir namını verdiler.

(Türk Medeniyet Tarihinden)

218

Geçit resmine iştirâk eden çulhalar padişaha en ince dokunmuş kumaşlarını, debağlar üzeri sırmalı meşinden sofra örtülerini, ve yine meşinden dikişsiz yapılmış somaklar [2] takdim ettiler.

18 Haziranda: Yemişçiler, iplikçiler, peştemalcılar ve bunları müteakip de sırmalı esvaplar giymiş üç yüz tane genç ile kuyumcular padişahın önünden geçtiler.

19 Haziranda gaşiyekâran [3] ve şem'akâran [4] geçerlerken meşhur olan sanat eserlerinden padişaha nümuneler takdim ettiler.

Haziranın otuzuncu günü halıcılarla çömlekçiler geçtiler ve bunları müteakip de, Beyoğlu ve Galata rumları geçti, bunlar ellerinde: kırmızı, sarı, beyaz, mavi renklerde dört köşe bayraklar taşıyorlardı. İkişer ikişer yürüyen bu Rumlar başlarına firicya külâhı giymişler, ayaklarına çıngırak takmışlar, sırtlarına kırmızı çubuklu ceketler giymişler, ellerinde de yalın kılıç tutuyorlardı.

Yine ayni günde cebeciler yani zırh ve silâh yapan sanatkârlar ile silâh temizleyiciler geçtiler ki cebecilerden yüz kişi yaldızlı zırhlar giymişlerdi.

Cebecileri kâğıtcılar ile mücellitler takiben geçtiler, bunlar kâğıttan bayraklar taşıyorlardı, içlerinden otuz tane genç çırağa rengârenk kâğıttan elbise giydirmişlerdi, kâğıtcılar iki katlı bir seyyar dükkân götürüyorlardı ki alt katta bir çocuk kâğıt ihzar ediyor, üst katta da üç çocuk oturmuş Kur'an okuyordu.

Yorgancıların geçişi de pek muhteşem ve külfetli idi: Yüz tane sırmalı ve ipekli yataklar hazırlamışlar, sırmalı yorganlar örtmüşler, bunların içine de birer genç yatırmışlardı, arabalar üstünde sayebanlı ve rengârenk ipekliler ve sırmalar içinde hazırlanmış bu yataklarla pek muhteşem ve şatafatlı bir alay halinde geçtiler.

Aynacılarla camcılara ve cam üzerine resim yapan esnafa sıra gelmişti. Bunlar da geçerlerken yüz elli delikanlıya ayna parçaları ile sanatkârane yapılmış elbiseler giydirmişlerdi. Binlerce küçük parçalardan vücude gelmiş bu elbiselerle güneş altında gözler kamaştıran bu yüz elli delikanlı ile bu gurup görülecek bir alay teşkil ediyordu.

Nihayet yirmi bir gün süren bu küçük sanat erbabı ve esnafın geçit resimleri en son tarakçıların geçişi ile sona ermiş oldu.

Bu düğünde bu yirmi bir günlük küçük sanat erbabı ve esnafın geçit resimlerinden sonra daha on yedi gün de büyük sanayi erbabının geçtiklerini kitaplar yazıyor, fakat bu azametli merasimin tafsilâtını şimdilik ele geçirmiş değilim. Temenni olunur ki bu düğünleri ciddî emeklerle yazacak tarihçimiz bu eksiği tamamlasın.

Düğünde hakikî ve kanlı döğüş ve umumî tatsızlık

Sünnetten on iki gün sonra, yeniçerilerle sipahiler arasında mühim bir tatsızlık çıktı. bidayette basit bir hâdise iken subaşının idaresizliği yüzünden iş büyüdü. Şöyle ki:

Sipahilerden bir kaç kişi bir odada kadın ve içki âlemi kurmuşlardı, bunu subaşı bir yeniçeri kolu ile basarak içlerinden birisini de öldürmek suretile sipahileri tedibe kalkıştı [5] sipahiler ise bundan müteessir olarak, subaşıyı yakaladılar, elini kolunu bağlayıp meydanda padişahın huzurunda yerlerde sürüklemek suretile tahkir ettiler.

Fakat iş bu kadarla kalmadı, yeniçerilerle sipahiler arasında mesele âdeta bir izzetinefis ve hakaret mahiyetini aldı, sadrâzam Sinan paşa, yeniçeri ağası Ferhat paşa ve Rumeli beylerbeyi İbrahim paşa hâdiseyi zorlukla yatıştırabildiler, fakat hâdise yatışsa da düğünün neşesini kırmış, umumî bir halde sinirleri bozmuştu.

Bu sinir bozukluğu üzerine ikinci bir hâdise daha başgösterdi: Padişah sünnet düğünlerinde askere mutat olan atiyeyi vermek istememiş, buna da hazinenin kudreti kalmadığını sebep göstermişti. Halbuki bir kaç gün evvel sefihane masraflar eden padişahın ileri sürdüğü bu sebebe, hazinenin boşalmış olduğuna yeniçeriler inanmıyarak gürültü çıkardılar, isyan emareleri görülmeğe başlayınca düğün esnasında Atmeydanında bekleme yerlerini işgal etmekte olan yeniçerilerden adam başına birer kese akçe ve zabitlerine de hil'atler verilmek suretile bu mesele de bastırılabildi.

Bu tatsızlıklardan sonra düğünün dağılması icap ediyordu. Gürültünün ertesi günü evvelce düğüne gelmiş olan sultanlar kapalı tahtırevanlar içinde Atmeydanı sarayından Eskisaraya döndüler, ertesi gün de saray hademesi nakletti.

Temmuzun yirmisinde padişah çavuşlara geçit resmi yaptırdıktan sonra bunlara izin verdi, ertesi gün de düğünde âsayiş ve intizamı muhafaza edenlerle meydanı sulayan sakalar bu işi yaptı.

Nihayet temmuzun yirmi ikisi olmuştu, yani haziran birde düğünün başlayışından elli iki gün geçmişti. Padişah da şehzadesi Mehmedi alıp sarayına neşesizce döndü ve bu meşhur mutantan düğün de bu suretle sona ermiş oldu.

S. ÇETİNTAŞ

[2] Hammer Somak yazmış, Mehmet Atâ bu kelimeyi su içecek kap diye tercüme etmiş Kamusu Türkîde ise boyacılıkta müstamel ve meyvası kebap gibi yemeklere konan bir cins küçük ağaç, asıl Türkçesi tadım tutum diyor ve (somat) kelimesini de sofra örtüsü diye yazıyor.

[3] Gaşiyekâran: At kaftanı ve eğerli atlara örtü yapan sanatkârlar.

[4] Şem'akâran: Mumcular ve kandilciler, elektrik ve petrolün meçhul olduğu zamanlarda mumculuk Türklerde pek mühim bir sanat idi, Edirnede İkinci Bayezid'in yaptırdığı Mumhane kıymetli âbidelerimizdendir, camiin ve Edirne sarayının mumlarını burası yapardı. Elyevm büyük camiin mihraplarının yanlarındaki kalın mumlar bu ölmüş sanatın eserleridir.

[5] Peçevi'nin bu vaka hakkında yazdıklarının hülâsası şudur: Bölük halkından bir kaç delikanlı, odalarda meclisi işret ve sefahet kurarlar, şehir subaşısı Tanrıbilmez Ahmet çavuş yeniçeri ve ases takımı ile odaları basar ve fitne çıkar, Ahmet çavuş öldürülür, yeniçeri ağası Ferhat paşa fitneyi bastırmağa geldiği zaman kavga büyür, iki sipahi katledilir, mehterhane üzerindeki ka'rından temaşa eden sadrâzam Sinan paşa Ferhat paşaya: [Bre kara köpek, neye geldin iki kana sebep oldun] der ve padişaha arzı keyfiyet ederek yerine miri alem «yani bayrak beyi» Frenk Yusuf paşa tayin olunur. Sinan ve Ferhat paşaların biribirine adavetleri buradan başlar.

BURAK REİS

-- 7inci sayfadan devam —

alışmış bir ruh böyle bir zilleti kabul edemezdi. Denizlerin, denizler kadar hür çocuğu Burak da kabul etmedi. Anî bir kararla gemilere ateş verdirdi. Alevler bir anda her tarafı sardı. Başta kendisi olmak üzere yüzlerce yiğit ateşler içinde can verdiler. Fakat düşman da bu sonuçtan kurtulamadı. Loredano ve Armenyo da gemileri ve tayfalarile birlikte yok oldular.

28 Temmuz 1499... bu tarih, Burak reisin, ölümü esirliğe ve şerefsizliğe üstün sayıp kendisini alevlerin kucağına atmaktan çekinmediği gündür. Verdiği bu müthiş kararla ölüme bu derece göz kırpmadan atılmakladır ki kahraman Burak şerefini lekeden, sancağını ve gemisini düşmandan kurtarabilmiş ve namını ebedî kılmıştır.

Burak reis ve gemisi Akdenizin derinliklerine gömüleli asırlar oluyor. Geminin alevden kurtulan parçalarını çabuk kemiren zaman, Burak reisin namına dokunamamıştır. Burak, asırlardanberi uyuduğu Akdeniz'in derinliklerinde bundan sonra da asırlarca uyuyacaktır. Ve Akdenizin derinliklerinde Burak reis ve binlerce Burak reisler yattıkça da Türk gözü ve Türk kalbi o sulardan ayrılmayacak ve onsuz çarpmıyacaktır.

Nejdet Sançar

219

Bütün Arapça ve Farsça kelimeler Dilimizden çıkarılabilir mi?

Yazan :
Orhan Seyfi ORHON

İsabetli görüşlerine sık sık rastladığım değerli dil bilginimiz Dr. Tahsin Bankoğlunun (Ülkü) mecmuasında neşrettiği şu fıkralar dikkatimi çekti :

1 — Arapça ve Farsçaya karşı kapılarımızı kapıyoruz. Bu dillerden artık ne kelime alacağız, ne de ıstılalı yapacağız.

2 — Arapça ve Farsçanın dilimizde kökleşmiş olan kelime teşkil sistemlerini söküp atacağız ve kelime ailelerini dağıtacağız

3 — Bu dillerden gelmiş ve yapılmış kelimeleri dilimizden çıkaracağız.

Bunlardan birincisine ve ikincisine (Evet!) demekte hiç tereddüt etmiyorum. Fakat üçüncüsünü nasıl yapacağız? İşte düşünülmeğe değer bir mesele!

Muhterem Tahsin Bankoğlundan, bir lisan âlimi olmadığım halde bu bahse karışmamı mazur görmesini rica ederim. Ben sadece Türkçenin güzelliğini seziyor ve dilimi seviyorum. Bütün ihtisasım bundan ibaret.

Benim anladığıma göre Tahsin Bankoğlu âlimlerimizin müdahalesine lüzum kalmadan dilimizin tekâmülüne inananlardandır. Her şeyde olduğu gibi, dil işinde de yarım âlimlerin faydasından ziyade zararı dokunduğunu gördük. Bu türlü müdahaleler dilin doğru gidişini şaşırtmaktan başka bir şeye yaramadı. Esasen makale sahibi de, burada, kendi fikirlerini değil, dil inkılâbının ana çizgilerini belirtmeğe çalışmaktadır. Fakat bu sonuncu fıkraya iştirak etmediğine dair de bir şey söylemiyor. Hattâ, onu tasvip eder gibi görünüyor.

Şu halde bu meseleyi açıkça ortaya koymalı:

— Bütün Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeden çıkarılabilir mi?

Dilimize giren bu türlü kelimeleri ikiye ayırabiliriz :

1 — Yaşayan dilde karşılığı olduğu halde yazı dilini süslemek için Arapça ve Farsçadan alınmış kelimeler.

2 — Dilimizde karşılığı bulunmıyanlar, veyahut olsa bile unutulanlar.

Bunlardan birinci kısma ait olan kelimeler dilimizden sür'atle atılmaktadır. Bu hareket, lisanın sadeleşmesi, Türkçülük cereyanı, tasfiyecilik, yeni lisan, dil inkılâbı gibi isimler almıştır. Bunların derece derece tesirleri olmakla beraber asıl sebebi Türkçe kelimelerdeki (hasaset) fikrinin ortadan kalkmasıdır. Eskiler Arapça ve Farsça kelimeleri asil kelimeler olduğu için kullanıyorlar, bunlarla dilimizi süslüyorlardı. Bu telâkkinin izlerini araştırırsak hâlâ içimizde buluruz. Meselâ büyük bir adamın (karşısında) demekten (huzurunda) demek daha nazik, daha hürmetli bir ifade tarzı gibi görünmektedir. Öldü yerine, vefat etti, oturuyor, yerine ikamet ediyor da öyle değil mi? Yakın zamana kadar (zevce) yerine (karı) demek âdeta hakaret sayılırdı. Bu misalleri çoğaltabiliriz.

İtiraf etmeli ki Türkçede karşılığı bulunan yabancı kelimelerin atılmasında millî edebiyat devri şâir ve muharrirlerinin çok büyük hizmeti olmuştur. Bugünküler bu şerefi onlardan esirgeseler bile tarih inkâr etmiyecektir. O devirdeki şâir ve muharrirler sadece san'atlarına dayanarak bu yolda yürümüşler, Türkçe kelimelerin güzelliğini ve üstünlüğünü ortaya koydukları örneklerle okuyuculara kabul ettirmişlerdir. Hiç bir müeyyideye muhtaç olmadan dil inkılâbının bu asıl mühim kısmı başarılmıştır.

İkinci kısma gelince :

Bunlar, ya: dâhi, şe'niyet, meb'us, ruhiyat, tayyare gibi yeni medlûller ve mefhumlarla dilimize giren kelimelerdir; yahut da eski Türkçede karşılığı olduğu halde unutulup tasarrufumuza geçenler: akıl, merdiven, zaman, düşman, din, sakat gibi.

Birincilerinden, ıstılah olarak bir ilmin hududu içinde kalanları değiştirebiliriz, nasıl ki, ıstılahlarımızı oldukça muvaffakıyetsiz bir tarzda değiştirmekteyiz. Fakat bir ilmin ıstılahı olmakla beraber birbirimizle anlaşmak için muhtaç olduğumuz kelimeleri bundan ayırmalıyız. Meselâ akıl veya zaman felsefe ıstılahıdır. Fakat biz, konuşurken de bunlara muhtacız. Faraza, akıl yerine, mütehassısların kararile us kelimesini koyamayız. Koyarsak, yazarken us, konuşurken yine akıl diyeceğiz. Bu suretle Peyami Safanın pek doğru söylediği gibi kitapla hayat arasında yine bir ikilik meydana çıkacaktır.

Eski Türkçede karşılığı olduğu halde unutulup tasarrufumuza geçen kelimeleri tamamen değiştiremeyiz. Çünkü bir defa bunların bir kısmının asıllarile mukabilleri arasında mana farkları hasıl olmuştur: Us, akıl demek değildir. Uslu başkadır, akıllı başka. Issız, sahipsiz demek değildir. Mide, kursak demek değildir. Ulus, millet demek değildir. Tutsaklık, esaret demek değildir. Dua, dilek demek değildir. Dolap, çıkrık demek değildir.

Sonra bunları unutturup asıllarını kullandıracak kadar kuvetli bir müeyyide yoktur. Mektep, kitap, gazete ve hükûmete ait müesseseler kâfi gelmez.

Türkçülük duygusu da bu kelimeleri terk etmek için bir sebep teşkil edemez. Çünkü bu kelimeleri hangi kökten geldiklerini bilmeden ve düşünmeden kullanırız. Düşman, Farsça, sakat Arapça, merdiven Farsça, din Arapça diye ayıramayız. Bunu ancak lisan âlimleri bilir. Nihayet bunlardan bir çoğu asıllarından güzeldir, meselâ: Allah, Çalap'tan, dikkat, asıg'dan, düşman yağı'dan, dirhem ongay'dan, müteassıb, bağımaz'dan güzeldir. Bunların ötekilerin yerine geçmesi, hançeremizin zevkine, hassasiyetine uygun gelmez.

Yeni ıstılahlarımızdaki muvaffakıyetsizlik sebeplerinden birisi de işte bu oldu. Dil kurumunun faal azaları arasında bugünkü hançeremizin hassasiyetini duymayanlar, veyahut bunu müdafaa etmiyenler vardı. Şahıslarına hürmet etmekle beraber bu mütehassısların bir kısmı şivesi bozuk zatlardı. Onlar, nasıl bu işi tam bir muvaffakıyetle başarabilirlerdi? Konuşurken en hafif bir şive aksaklığını, bir telâffuz hatasını affetmeyiz. Karşımızdaki bir harfi değiştirse, bir vokali kısa veya uzun okusa, bir tâbiri başka türlü kullansa derhal onu teşhis ederiz. Meselâ: Uzun derin, ilk peşin gibi tabirleri kullananlar, hemen anlarız ki Selânikli-dir. Ka yerine, ga, diyen, İstanbullu değildir. Demin yerine temin diyen Rumelili, nasıl yerine nasil diyen de Giridlidir.

İşte bu yüzden yeni kelimelerin birçoğu kulağımızı tırmaladı ve bizde mukavemet duygusu uyandırdı.

Her yeni kelime, öyle gelişi güzel dilimize kabul edilemez. Ayni ölçüde kelimelerin yanında boş bir yer bulursa, hançeremizi memnun ederse alınır. Yoksa kadro harici kalması muhakkaktır. Meselâ: Vapur kelimesi, çopur, kubur, tabur, obur, gibi eşitlerinin arasına yerleşti ve bu kelimeye ihtiyaç vardı. Fakat saylav bir türlü arkadaşını bulamadı, hâlâ muallâkta sallanıp duruyor. Bir küçük misal vereyim: Aritmetik ıstılahlarını yapanlar (taksim) yerine (böley) kelimesini buldular. Hoşumuza gitmedi. Eğer bunun yerine (bölüm) deselerdi, belki de bu kelime tutardı. Nasıl ki (verim) çarçabuk umumî rağbete mazhar oldu.

Tayyare, bizim Türk hançeremize hiç uygun gelmiyen bir kelimedir. Senelerdenberi buna mukabil (uçak) diyoruz, fakat bir

220

lü alışamadık. Hâlâ (tayyare) yi kullanıoruz.

Bence, (ak) ekile yapılan kelimelerin adrosu çoktan dolmuş ve taşmıştır. Hattâ elki de dilimizin güzelliğini en fazla bozan u (ak) ekidir. Ocak, çanak, bacak, yanak, ak... Bir karga sesi çıkaran bu kelimeleri ilteceğimize uçak, kabalak, ışıldak, durak, ye çoğaltmaya lüzum var mı?

Kesafet yerine, yoğunluk ıstılahını bulan tın eksik olan tarafı ilmi değilse zevkidir. ritmetik, jeometri ve jeoloji ıstılahları bu lerin bütün dehşetile karşımızda duruyor. eni terimlerle bir ilkmektep aritmetik ve eometri kitabını yeniden okuyup çocuğuuza anlatabilir misiniz?

Bilmediğimiz köklere, ne iş gördüklerini layamadığımız ekleri takarak uydurma keeler yapmakla hakikaten dilimizi zenginleştireceğimizi zannediyor muyuz?.

Kamunyönkurul gibi tabirlerin Çince olduğunu söyleseler, belki Türkçe olmasından daha az hayretimizi mucip olur.

Bir lisanın yeni kelimeler alabilmesi bakımından bir haddi istiabîsi vardır: Okul'un mektep olduğunu öğrendik. Muallim'in öğretmen olduğunu öğrendik. Fakat talebenin öz Türkçesi ne olduğunu kaç kişi biliyor? Bunlara kalemi, kâğıdı, kitabı, mürekkebi, hokkayı, dersi, ezberi, sırayı, sınıfı da ilâve etseniz, mekteptekilerin birbirlerinin ne söylediklerini anlayarak konuşmalarına imkân kalmıyacaktır.

Bir kelimeyi değiştirince benzerlerini ne yapacağımızı da düşünmeliyiz: Bir aralık, telgraf'a tel yazısı diyorduk. Peki, fotograf, fonograf, sismograf ne olacaktı?

Yeni kelimelerin içinde hoşumuza giden ve ihtiyacımıza uygun gelenler de yok değil. Siyasal, kudsal, ulusal gibi.

Fakat bu yolda biraz daha ileri giderek, Fransızcaya benzesin diye, ispekter kabilinden kelimeler uydurmaya ne ihtiyacımız vardı?

Tetebbu, tebahhur kabilinden hâlâ hançeremizi tırmalayan, dilimize yerleşmemiş yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarını bulup koymak güzel bir iştir. Fakat bu, tetkik etmeye karşı incelemek gibi zevkimize, şivemize uygun, munis olmalı. Yoksa kabul etmek yerine onaylamak gibi ne demek olduğunu anlamak için eski Türk lehçelerini araştırmaya muhtaç olduğumuz kelimelerden değil!

Nihayet Türkçedeki bütün Arapça ve Farsça kelimeler, beraber getirdikleri medli vokallerle dilimizde bir âhenk tenevvüü hasıl ettikleri, yeknesaklığı bozdukları için de atılamaz. Bunun ne kadar mühim bir sebep olduğunu belki hissetmiyoruz. Bugünkü Türkçemiz uzun sesli harflerden sıyrılınca bambaşka, takur tukur bir dil olacaktır. Bu türlü sesli harflerin miktarını anlamak için Tahsin Bankoğlunun bu makalesinden gelişi güzel bir iki satır alıyorum:

ÖLMEZ YAŞAR!

Bir önderin aldırdığı yol, ülkü yoluysa,
Bir millet eğer sırf o alevlerle doluysa,

Hûlyamı da beslerse vatan hatıralarla,
Rûyalara değdiyse başım Dumlupınarla,

İmanları ördüyse şafak rengi alevler,
Ölmez; o vatan, ölmez, o millet ve o önder.

Gökkubbede mâzîyi okur kanlı bulutlar,
Her bir yönü sonsuz, ulu tarihimi kutlar.

Gördüm, doğuyor nazlı güneş ülkeme sende;
Gördüm, yere ilk yesi ve son mâtemi ben de.

Dündar AKÜNAL

«Bizim dil inkılâbımızın, başlıca içtimaî sahalarda yaptığımız inkılâplar gibi yüz yıllık bir tarihi vardır.»

Bu cümlede: lâ — ma — î — sa — lâ — ta heceleri uzun sesli harflere bağlıdır. Bu medlerin dilimize ne kadar âhenk temin ettiğini anlamak isteyenler bir defa da kısa okumayı tecrübe etsinler. Bunu bir his galatı, bir alışkanlık, bir Arap ve Acem fesahatçiliği saymamalı. Türkçeyi medsiz konuşan Ermeni, Rum ve Yahudi vatandaşları dinlediğimiz zaman duyduğumuz ezayı hatırlayın Evlâdım, yerine evladım, demek ne kadar zevkimizi incitiyor!

Öz Türkçe kelimelerde bile yumuşak ğ lerin uzun bir vokale kalbolduğunu görüyoruz: Ağladım, sağladım, doğru gibi. Tuğ kelimesinin bütün güzelliğini bu yapmıyor mu? Hattâ bazan y leri bile telâffuz etmiyerek medde kalbediyoruz: Niçin, peki, söödim, şööle bööle gibi.

Bu dil zevkini hiç kale almadan daire kelimesini değre diye Türkçeleştirmeğe kalkmak tam tersine gidiş olmaz mı?

Bütün bunlardan sonra Türkçeleşmiş Arapça ve Farsça kelimeleri toptan dilimizden çıkarmak niçin? Yalnız kendi köklerinden teşekkül etmiş bir dil yapmak için mi? Bazı iptidaî kavimlerde bunun eşine tesadüf etmek mümkün olsa bile, medenî milletlerin hiç birinin lisanı yalnız kendi köklerinden teşekkül etmiyor. Esasen yakın zamanlarda dilimize soktuğumuz : direktör, proje, enteressan, realite, kompozisyon, etüd, retuş, aktif, pasif gibi birçok ecnebi kelimelerle bu birliği bozmuş olmuyor muyuz?

Nihayet Türkçeyi, kendi köklerile, kendi kelime teşkil eklerile kurarak bütün Türk dünyasının anlayacağı müşterek, edebi bir lisan haline getirmek güzel. çok güzel, insanı sarhoş edecek kadar güzel bir fikirdir. Fakat bizim kadar öbür Türk lehçelerine de Arapça, Farsça karışmış bulunuyor. Nevayinin divanındaki Arapça ve Farsça kelimeler Baki'nin veya Nedim'inkinden az değildir. Hattâ belki de bunlar bizi birbirimizden ayıracağına yakınlaştırıyor. Son Rus inkılâbından evvel Azerbaycandaki, Kırımdaki neşriyat, İstanbul Türkçesine çok yakınlaşmıştı. Bizim kültürümüzün tesirleri yeniden başladıkça ve genişledikçe onların bize doğru geleceğine şüphe yoktur. Yazı dili birliğini yapacak yeni kelimeler değil, bu tesirler ve bizim ortaya koyacağımız güzel. kıymetli eserlerdir. Bu bakımdan da Türkçenin verimini azaltacak teşettütlerden dilimizi korumak bizim için millî bir vazifedir.

Orhan Seyfi Orhon

Sahibi ve Neşriyat Müdürü
ORHAN SEYFİ ORHON

Basıldığı yer : Cumhuriyet Matbaası - İstanbul